

Nordisk kriminalpolitik¹⁾

Af STEPHAN HURWITZ.

Det tema, jeg er blevet opfordret til at tale om²⁾, forudsætter, at der er en nær forbindelse mellem kriminologi og strafferetsreform. Det bør der også være, men der kan være grund til at advare mod overdrevne forestillinger om den praktiske nytte, som hidtidig kriminologisk forskning direkte kan yde de lovgivende myndigheder på strafferettens område. Ikke blot befinder kriminologien sig endnu på et begyndelsesstadium med en lang række uløste problemer og forskningsopgaver; men selv hvor den har nogenlunde fast grund under fødderne, kan den aldrig yde andet end en vurderingsfri konstatering af visse fakta og sammenhæng, der nok må indgå i de kriminalpolitiske overvejelser, men ikke eksklusivt kan bestemme indholdet af det kriminalretlige normsystem med dets vurderinger af, hvad, hvorfor og hvorledes der skal straffes.

Selv på det område, hvor kriminologien i dag utvivlsomt yder en praktisk vigtig indsats, nemlig med henblik på differentiering af lovovertrædere efter visse hovedtyper og en hertil svarende differentiering af sanktionssystemet, må det fra kriminologisk side beskedent erkendes, at en sådan differentiering var begyndt og befandt sig i fuld gang omkring århundredskiftet, længe før en systematisk arbejdende kriminologisk forskning havde udviklet sig.

Et strafferetligt reformprogram kan ikke i dag forventes eentydigt deduceret fra foreliggende kriminologiske undersøgelser. Der må stadig regnes med kompromisbestemte løsninger, der sammenkæder individualpræventivt prægede behandlingsformer med generalpræventivt og repressivt påvirkede hensyn. En kommende, mere vidtgående rationalisering af hele kriminalretssystemet må forøvrigt være betinget af en empirisk forskning, der i højere grad end hidtil inddrager retssociologiske problemstillinger under undersøgelsesfeltet. Særlig påtrængende opgaver ligger her i at efterforske det i befolkning rådende faktiske kendskab (eller ukendskab) til de strafferetlige bestemmelser og praksis, generalpræventionens betydning og retsbevidsthedens indhold og styrke.

*

¹⁾ Artiklen gengiver et foredrag holdt ved et retsvidenskabeligt kollokvium ved Universitetet i Freiburg i Br. den 27. juni 1957, hvor grundlaget for diskussionen var det nye tyske *Entwurf eines Strafgesetzbuchs nach den Beschlüssen der Grossen Strafrechtskommission*, Bonn 1957; i det følgende betegnet som *Entwurf 1957*.

²⁾ Dette var formuleret således: *Nordische Gesetze und Entwürfe unter dem Aspekto des Themas Kriminologie und Strafrechtsreform*.

Reformvirksomhed på kriminalrettens og straffuldbyrdens område har særlig i årene efter den anden verdenskrig været og er stadig livligt i gang i de nordiske lande. Jeg har ved omtalen af denne virksomhed navnlig forholdene i Danmark, Norge og Sverige for øje. Finland og Island frembyder til dels lignende træk. I de tre førstnævnte lande er oprettet mere eller mindre permanente straffelovskommissioner eller -råd, sammensat af kriminalistiske praktikere og teoretikere, der har afgivet en række betænkninger af generel eller speciel karakter. Jeg skal senere nævne nogle af disse.

Skal jeg forsøge at fremhæve nogle punkter og linier, der må ses som karakteristiske for udviklingen, vil jeg pege på følgende:

1. *Gengældelses-, skyld- og soningsidéer* som grundlag for strafsystemet er — i modsætning til, hvad der er tilfældet i Vesttyskland — trængt mere og mere tilbage i skandinavisk strafferetsteori. Den ganske overvejende opfattelse er, at straf kan forsvares og kun kan forsvares som et middel — blandt mange andre midler — til at bekæmpe kriminaliteten, altså som en præventiv foranstaltning. Det erkendes dog, at der faktisk — som en koncession til en (præsumeret) almindelig retsfølelse — indgår gengældelsesmomenter eller repressive hensyn i gældende lov og retsanvendelse, særlig tydelig i den almindelige strafudmålingspraksis.

2. *Sanktionssystemet* er overvejende *ensporet*³⁾, enten direkte i henhold til lovens principale ordning — som tilfældet er ifølge den danske straffelov af 1930 — eller således, at en idømt dobbeltsanktion af tidsbestemt straf + sikkerhedsforvaring, administrativt ændres til ren sikkerhedsforvaring efter en kortere tids strafsoning⁴⁾.

Erfaringerne i Danmark gennem nu mere end 20 år taler ubetinget for hensigtsmæssigheden af det monistiske (enssporede) system. Dømmes en person f. eks. til psykopatforvaring eller sikkerhedsforvaring, finder ingen på at rejse spørgsmål om, hvorvidt der tillige burde anordnes en tidsbestemt straf i proportion med den begåede forbrydelse. Generalpræventivt virker systemet utvivlsomt fuldt på højde med et dualistisk system.

3. De nordiske lande har alle helt afskaffet *dødsstraf* som led i den almindelige straffelovgivning⁵⁾, d. v. s. bortset fra krig og besættelse. Hverken den kriminalistiske sagkundskab eller den offentlige mening har reageret herimod.

³⁾ Cfr. derimod Entwurf 1957, bl. a. § 90.

⁴⁾ Se således norsk strfl. § 39 a, nr. 3 (som affattet ved lov 22. februar 1929).

⁵⁾ Således også Entwurf 1957.

4. Indenfor *frihedsstraffene* har man opgivet — eller, som i det nye svenske udkast af 1956 til en „skyddslag“⁶⁾, stillet forslag om at opgive — bibeholdelse af en særlig *diffamerende betegnelse* („tugthus“ eller lignende) for frihedsstraf som følge af særlig grove forbrydelser⁷⁾. Det er den almindelige opfattelse i de nordiske lande — bekræftet af langvarig erfaring i Danmark og Norge — at fællesbetegnelsen „fængsel“ som navn for frihedsstraf både for mindre grove og for de alvorligst tænkelige forbrydelser virker fuldt tilfredsstillende, og det kan ikke antages at være påkrævet eller ønskeligt, at der reelt skulle ske en sådan skærpelse af frihedsstraffen, bortset fra dens varighed, med henblik på de særlig alvorlige forbrydelser, at en særlig betegnelse for frihedsstraffen i disse tilfælde ville være sagligt begrundet.

5. Vigtige reformbestræbelser har i de senere år været udfoldet med henblik på instituttet *betinget dom*⁸⁾. Dette institut har tidligt vundet fodfæste i skandinavisk strafferet, i Norge således allerede i 1894 og i Danmark 1905. Indtil for nylig var den almindelige form for den betingede dom i overensstemmelse med den kontinental-europæiske type, hvorefter den forskyldte straf fastsættes i dommen, men således at straffuldbyrdsen udsættes og efter et vist åremål helt bortfalder, hvis domfældte i prøvetiden holder sig fri for videre kriminalitet og eventuelt opfylder en række yderligere fastsatte vilkår for straffens eftergivelse. Den betingede dom har i disse tilfælde karakteren af en *eksekutionsudsættelse*. I 1939 gennemførtes imidlertid i Sverige en lov om betinget dom, hvorved denne spaltedes i to former: een i overensstemmelse med det hidtil praktiserede system, en anden, hvorefter dommen vel skulle fastslå tiltalt skyld, men hvor straf først skulle fastsættes, dersom den betinget dømte forbrød sig mod betingelserne for udsættelse. I disse tilfælde virker den betingede dom ikke blot som en eksekutionsudsættelse, men tilige som en „domsudsættelse“ eller rettere en udsat straffastsættelse. Det overlades som regel til domstolenes frie valg, om den ene eller den anden form skal benyttes, idet det dog forudsættes som det normale, at den sidstnævnte form benyttes, hvor der i den konkrete sag findes at være brug for anordning af særlige foranstaltninger, f. eks. med hensyn til uddannelse, arbejde, hopæl, lægebehandling etc. — I Norge har man ved en lov af 3. juni 1955 fulgt det svenske eksempel.

I Danmark har den permanente straffelovskommission i en betænkning af 1953 om „Forsorgsdomme og betingede domme“ fremsat forslag om en videregående omformning eller udbygning

⁶⁾ Strafflagberedningens slutbetänkande. Stockholm 1956.

⁷⁾ Cfr. derimod Entwurf 1957 § 43.

⁸⁾ Entwurf 1957 §§ 73 ff („Strafaussetzung zur Bewährung“) holder sig til de noget ældre modeller for betinget dom ligesom f. eks. den gældende danske straffelov.

af den betingede dom. Betegnelsen betinget dom forbeholdes her for eksekutionsudsættelse af den type, hvor vægten ligger på, at der ved fastsættelsen af en straf, hvis fuldbyrdelse udsættes, gives den pågældende lovovertræder en alvorlig advarsel, uden at andre særlige foranstaltninger er påkrævet. Hvor der derimod foreligger indikation for særforanstaltninger af pædagogisk eller lægelig karakter, og hvor vægten derfor ligger på dommens positive indhold i modsætning til det blot negative forhold, at straf ikke kommer til anvendelse, er det fundet rigtigt at bryde domsformen ud af den betingede doms struktur og terminologi, således at der direkte og ubetinget dømmes til den i betragtning kommende særforanstaltning i lighed med, hvad der er tilfældet i angelsaksisk rets domme til „probation“. Sådanne domme skal efter den danske betæknings forslag betegnes som domme til „forsorg“. Viser det sig på grund af den domfældtes forhold i prøvetiden ikke muligt at gennemføre den anordnede, eventuelt senere ændrede, forsorgsforanstaltning, idømmer retten under hensyn til samtlige nu foreliggende omstændigheder en ubetinget straf eller anden retsfølge for den begåede lovovertrædelse.

I det nye svenske forslag til skyddslag af 1956 går man ind for en ordning, der i sine grundtræk stemmer med det her skitserede danske forslag. Ved siden af betinget dom med fastsat straf, men uden tilsyn, eventuelt kombineret med pålæg om erstatning til den forurettede og med dagbøder, indføres dom, der direkte går ud på probationsforanstaltninger („skyddstilsyn“) i stedet for straf. Som led i disse foranstaltninger kan den dømte undergives egentlig frihedsberøvelse i indtil 2 måneder.

Som et væsentligt træk i de nyere nordiske love og udkast vedrørende betingede domme og forsorgsdomme etc. skal endelig fremhæves den store frihed, der gives domstolene til uafhængigt af den begåede forbrydelses art og den forskyldte strafs størrelse at anvende disse domsformer efter et skøn i det konkrete tilfælde. Afgørende er blot — som det siges i den norske straffelov § 52 — at „hverken hensynet til den almindelige lovlydighed eller hensynet til at afholde domfældte fra nye strafbare handlinger gør det påkrævet at fuldbyrde straffen“.

6. Som en tendens, der rækker udover den stigende betoning af de betingede dommes og forsorgsdommenes hensigtsmæssighed, kan nævnes, at man i de senere år i stigende grad har interesseret sig for i så vid udstrækning som muligt og forsvarligt at *trænge fangebehandling i lukkede fængsler tilbage* til fordel for, hvad man med et i Sverige formet udtryk har kaldt „*kriminalforsorg i frihed*“ („kriminalvård i frihet“). Her skal kun peges på, at nyere bestemmelser om straffuldbyrdelse har åbnet vej for anvendelse i vid udstrækning af åbne og halvåbne straffanstalter, og at der er givet videre adgang til prøveløsladelse end tidligere hjemlet. Man må ikke se dette som udtryk for en blot mil-

dere tendens. Den bærende opfattelse er, at vejen fra fængsel til frihed for at mindske recidivrisikoen bør passere former og stadier, der støttet af kontrol og tilsyn kan forberede en ukontrolleret tilværelse.

7. Tilbagestrængningen af frihedsstraffene — eller forsøg på at bevirke en tilbagestrængning — ledsages af bestræbelser for at give *bødestrafen* en mere fremskudt plads i strafssystemet og en mere rationel udformning end hidtil, særlig gennem anvendelse af det såkaldte dagbodssystem⁹⁾.

Af særlig interesse er nyere bestemmelser om kombination af betinget frihedsstraf med ubetinget bødestraf (norsk lov 3. juni 1955, svensk forslag 1956).

8. Et betydningsfuldt træk i nyere nordisk straffelovgivning forekommer i bestemmelser, der sigter til at rense strafssystemet for *æresstraffe* og for bestemmelser, hvorved almindelige *borgerlige rettigheder* frakendes den domfældte med virkning efter strafudståelsen. For denne udvikling er Sverige gået i spidsen ved en lov af 3. juni 1936, der med hensyn til udøvelsen af borgerlige rettigheder — herunder valgret, ret til at gøre militærtjeneste, drive næring, modtage sociale ydelser, deltage i aktieselskabers ledelse, etc. — principielt ligestiller ustraffede og straffede personer. Danmark har fulgt det svenske eksempel ved en lov af 18. juni 1951, der har ændret den borgerlige straffelovs §§ 78 og 79 om fortabelse af borgerlige rettigheder. Hovedkriteriet for, om en vis rettighed skal kunne frakendes den, der straffes, er herefter ikke om den pågældende må anses *uværdig* til vedkommende stilling eller beføjelse, men derimod om det af den dømte udviste forhold begrundes en nærliggende *fare for misbrug* af stillingen eller hvervet. Man kan sige, at det ledende synspunkt er skiftet over fra en æresvurdering til en adækvansvurdering. Det nye synspunkt er dog ikke gennemført med henblik på adgangen til at virke i det offentlige tjeneste. — Den betydningsfulde lovændring har ikke voldt vanskeligheder i praksis og har utvivlsomt været til gavn for resocialiseringen af de dømte.

9. Af ganske særlig betydning til karakteristikken af den nordiske kriminalret er de særbehandlingsformer, den anordner for de *unge* lovovertrædere, for de *psykisk abnorme* og for de *persistente recidivister*. Det ville naturligvis føre for vidt, om der her skulle gives en oversigt over alle de herhen hørende vidtrækkende bestemmelser. Det må være tilstrækkeligt at pege på, at den største interesse i denne forbindelse knytter sig til den danske straffelovs bestemmelser om behandlingen af de såkaldte psykopater (§ 17, § 70) og til det svenske forslag af 1956 angående behandlingen af de unge. Når man her helt vil afskære tidsbestemt frihedsstraf overfor unge under 18 år og kun undtagel-

⁹⁾ Systemet foreslås nu optaget i tysk ret, Entwurf 1957 § 56.

sesvis tillade dens anvendelse for personer mellem 18 og 21 år, går man vistnok videre i afskaffelsen af frihedsstraf, end det vil kunne blive akcepteret i dansk og norsk lovgivning.

Et generelt synspunkt jeg gerne vil fremhæve med henblik på anvendelsen af frihedsberøvende særforanstaltninger på ubestemt tid er, at sådanne foranstaltninger altid bør være betinget af, at der dels er et klart behandlingsbehov, som ikke kan tilgodeses gennem ordinær frihedsstraf, dels foreligger en hertil svarende behandlingsmulighed. Man må være på vagt overfor tilbøjeligheder til at indføre og anvende bestemmelser om langvarig, tidsubestemt frihedsberøvelse, der blot gennem navnet, f. eks. „sikkerhedsforvaring“, men ikke reelt adskiller sig væsentligt fra frihedsstraf.

Også iøvrigt må der advares mod en for vidt dreven anvendelse af tidsbestemte foranstaltninger. Selv om et behandlingsformål konsekvent og ensidigt taget i betragtning måtte lede til, at der blev givet afkald på en forhåndsfastsættelse af bestemte tidsgrænser, kan dette ikke i sig være ubetinget afgørende. Behandlings- eller sikkerhedshensynet må afvejes mod humanitetshensyn og hensyn til at beskytte den enkelte lovovertræder mod urimelige følger af hans handling. Det er derfor — omend måske ikke „konsekvent“, så dog — reelt velbegrundet, når f. eks. danske domstole vægrer sig ved at idømme en lovovertræder psykopatforvaring (på ubestemt tid), dersom der ikke er et rimeligt forhold, en vis proportionalitet, mellem det begåede forholds grovhed og farlighed på den ene side og foranstaltningens alvor og varighed på den anden side. I erkendelse heraf er man i nyere dansk domspraksis gået over til i videre omfang end hidtil at anvende psykopatfængsel i på forhånd udmålt tid fremfor psykopatforvaring på ubestemt tid.

*

Jeg har nu omtalt en række karakteristiske træk i nyere nordisk straffelovgivning. Det kan være af interesse at supplere denne fremstilling med en omtale af enkelte ideologiske spørgsmål af bredere rækkevidde.

Selv om der fra et rent kriminalistisk synspunkt måtte være enighed mellem forskere i forskellige lande, kan den praktiske lovgivningspolitik, de går ind for, blive vidt forskellig på grund af differencer i den rådende ideologi eller tradition med hensyn til *domstolenes og anklagemyndighedens større eller mindre bundethed af udtrykkelige lovbestemmelser*, og det selv om grund-sætningen nulla poena sine lege fuldt ud anerkendes og respekteres indenfor alle de retsområder, der er tale om.

Om dette spørgsmål skal her blot bemærkes, at vil man forstå den strafferetlige udvikling i de nordiske lande til bunds, må man være opmærksom på den meget vidtgående tillid, der næres til domstolene og til anklagemyndigheden med deraf følgende vide

grænser for disse myndigheders beføjelser indenfor strafferetsplejen. På denne baggrund må man se f. eks. lovenes anvendelse af vide strafferammer, eventuelt uden minimumsgrænse, brede indikationer for betinget dom og særforanstaltninger, bred adgang til tiltalefrafald m. v.

En *straffilosofisk program-fastsættelse* ligger gennemgående nordisk mentalitet fjern. Man ville vanskeligt kunne tænke sig at give „skyld“-idéen — med alt hvad deri måtte ligge udover, at strafansvaret er betinget af tilregnelighed og tilregnelighed (dolus eller culpa) — en sådan legal fiksering som den har fået i det nye tyske Entwurf § 2¹⁰). Set på nordisk baggrund må en sådan bestemmelse også forekomme overflødig. Den er heller ikke uden betænkelighed. Den stærke fremdragen af lovovertræderens „skyld“ kan rumme en stimulans til gengældelsesidéer under tilsidesættelse af sansen for et medansvar for samfundet. Og som garanti mod misbrug af straffeloven fra statsmagtens side er skyldkravet næppe effektivt. Et diktatur vil finde den højeste „skyld“ hos sine politiske modstandere.

Som bekendt vil en fløj indenfor den kriminalistiske bevægelse „Défense sociale“ — men ikke denne bevægelse i det hele taget — søge hele *strafbegrebet afskaffet*. Den ideologi, som ligger til grund for denne opfattelse, har en vis, men dog ikke særlig udbredt tilslutning i nordiske kredse, hvor dens mest fremstående talsmænd er den svenske psykiater *Olof Kinberg* og den svenske tidligere justitsminister og retspræsident *Karl Schlyter*. I det praktiske lovreformarbejde har opfattelsen særlig præget to vigtige lovarbejder, nemlig dels den i Danmark gennemførte Kriminallov for Grønland af 5. marts 1954 (udgivet på tysk som nr. 68 i serien Sammlung ausserdeutscher Strafgesetzbücher in deutscher Übersetzung, Berlin 1955)¹¹), dels det i det foregående flere gange omtalte svenske lovudkast af 1956. Fælles for disse lovarbejder er, at de helt undgår at benytte betegnelsen straf for de i anledning af lovovertrædelser anordnede sanktionsmuligheder. Til dels er der tale om en blot terminologisk ændring i forhold til tidligere sprogbrug, men i flere vigtige henseender foreligger tillige ændringer af dybtgående realitetsbetydning. Dette er således tilfældet med hensyn til tilregnelighedsproblemet, der principielt løses simpelthen ved dets afskaffelse. Om en lovovertræder skal dømmes til fængsel, til anbringelse i sindsygehospital eller til anden af de i loven hjemlede sanktioner skal herefter ikke komme an på, om han var „utilregnelig“ i gerningsøjeblikket, men det afgørende er principielt, hvilken behandlingsform, der, når dom skal afsiges, må antages at være bedst indiceret.

¹⁰) „Wer ohne Schuld handelt, wird nicht bestraft. Die Strafe darf das Mass der Schuld nicht überschreiten.“

¹¹) Oversat og indledet af dr. jur. Franz Marcus, København.

Det ville være fristende at komme ind på en nærmere gennemgang af grønlandsloven og det svenske udkast, men jeg må afstå herfra. Jeg har blot villet trække dem frem som eksponenter for en kriminalistisk ideologi, der ligger meget langt fra den, der præger det tyske udkast. Ved vurderingen af disse nordiske lovarbejders betydning må man forøvrigt have for øje, at den grønlandske kriminallov har en bevidst eksperimentel karakter og er udformet med specielt henblik på et primitivt kultursamfund, der ikke tidligere har haft nogen egentlig straffelov, og som stod fremmed overfor anvendelse af fængselsstraf. En lovgivning for Danmark selv efter de samme principper som anvendt i den grønlandske lov ville for øjeblikket være utænkelig.

Af alt det anførte fremgår, at meget betydelige forskelligheder gør sig gældende mellem tysk og nordisk strafferetsreform. Men forskellighederne bør dog ikke skygge over lighederne. Som så ofte før i strafferettens historie viser det sig, at man ud fra forskellige grundopfattelser af straffens mål og virkemidler kan komme til de samme praktiske lovgivningsresultater.

I det tyske udkast af 1957 forekommer da også mangt og meget, som er i harmoni med og kan hilses med glæde af kriminalister af nordisk skole. Jeg tænker i denne forbindelse særlig på den tyske betænkningens betoning af respekten for det enkelte menneske og hans menneskeværdighed, når talen er om strafforfølgning og idømmelse og fuldbyrdelse af straf eller anden sanktion. Overensstemmelse hersker også med hensyn til synet på nødvendigheden af grundige personundersøgelser som forudsætning for differentieringen af det strafferetlige reaktionssystem. Af megen interesse for den stadig igangværende reformering af nordisk straffelovgivning er også mange enkeltheder i det tyske udkast, f. eks. udformningen af dagbodssystemet, adgangen til i visse tilfælde at anvende bøde i stedet for frihedsstraf, indførelsen af instituttet „Freizeitshaft“ (§ 51) og „vorbeugende Verwahrung“ (§ 91).

Om den tekniske side af det tyske udkast, navnlig systematikken og formuleringen, er der kun grund til at udtrykke uforbeholden anerkendelse. Den er i overensstemmelse med de bedste tyske traditioner.

I de her fremsatte bemærkninger er der ikke i særlig grad bygget på kriminologisk erfaring. Tidens kriminalpolitiske indsats må stadig gøres på et grundlag, der er uden fast videnskabeligt fundament. Af så meget større interesse er det, at der bliver den rigest mulige lejlighed til i forbindelse med den kriminalpolitiske udvikling i lande med beslægtede kulturelle forudsætninger at udveksle synspunkter mellem strafferetligt sagkyndige. I den fortsatte debat på kriminalpolitikens udtømmelige område vil det nye tyske udkast indgå som en særdeles vigtig faktor.

Stephan Hurwitz.